

راه های نهادینه کردن فرهنگ مقاومت و شهادت در کودک

مریم مرتضایی نسب^۱

---

^۱ . سطح دو، مدرسه علمیه حضرت آمنه سلام الله علیها vahidghafi@gmail.com

چکیده:

در این مقاله سعی بر آن است تا به نهادینه‌سازی فرهنگ مقاومت و شهادت در کودکان پرداخته شود. ما بحث خود را با مفهوم‌شناسی و ارائه تعریف شهادت و مقاومت آغاز کرده و عوامل مؤثر بر این فرهنگ‌سازی را که شامل عوامل فردی، عوامل اجتماعی و عوامل معنوی است توضیح داده‌ایم. علاوه بر آن موانع این فرهنگ‌سازی و راهکارهایی برای مقابله با این موانع را ارائه کرده‌ایم. این موضوع دارای اهمیت ویژه‌ای است زیرا فرهنگ ایثار و شهادت به عنوان یک پدیده اجتماعی و دینی علاوه بر اینکه در دوره معاصر بر ضرورت آن تاکید می‌گردد، به لحاظ مصداقی نیز از همان دوران نزول قرآن به اهمیت آن اشاره شده است؛ به طوری که واژه شهادت و مشتقات آن ۱۵۰ بار در قرآن تکرار شده است که این نشانه ارزش والای شهادت است. فرهنگ شهادت انسان‌ساز است و برای این فرهنگ‌سازی باید از پایه و اساس آن را در وجود کودکان نهادینه کنیم تا بتوانیم فرزندان شهادت‌طلب و مقاوم تربیت کنیم.

واژگان کلیدی: فرهنگ ، مقاومت ، شهادت ، کودک

مقدمه:

هر جامعه‌ای دارای مجموعه‌ای از ارزش‌هاست که نقشی تحکیم‌بخش در آن ایفا می‌کنند. این ارزش‌ها از مهمترین اجزای یک فرهنگ به شمار می‌آیند، زیرا از باورهای یک ملت سرچشمه می‌گیرند و در عرصه‌های گوناگون تأثیر می‌گذارند. یکی از ارزش‌های اساسی جوامع اسلامی، فرهنگ مقاومت و شهادت است. مهم‌ترین سرمایه هر ملت نیز، جوانان و کودکان آن کشور هستند؛ اگر ایشان پایه‌های فکری مستحکم و صحیحی داشته باشند، در آینده به فرد مفیدی تبدیل خواهند شد و اگر از پایه‌یهای سست فکری و فرهنگ غلط پیروی کنند به فردی بی‌هویت و سربار جامعه تبدیل خواهند شد.

بنابراین فرهنگ مقاومت و شهادت با اثرگذاری بر فضای فکری و ذهنی کودکان، باعث می‌شود دو نسل قدیم و جدید درک مشترکی از جامعه و فلسفه زندگی پیدا کنند و در زمانه‌ای که دشمنان با تهاجم فرهنگی سعی دارند کودکان و جوانان را از باورهای ارزشی خود دورسازند، تربیت فرزند در پرتو فرهنگ مقاومت و شهادت و نهادینه کردن آن می‌تواند ضامن رشد و تعالی اخلاقی و معنوی آنان باشد. نخستین راه در نهادینه سازی این فرهنگ در کودکان تعلیم و تربیت است.

آیا ما در تربیت کودکمان، در دنیای امروز، توجه‌مان به آشنایی او با فرهنگ مقاومت و شهادت هست؟ آیا فرهنگ مقاومت و شهادت صرفاً برای زمانی است که کشور در ناامنی و جنگ است و جنگ در زندگی شخصی کودک تأثیر به‌سزایی دارد؟ چند درصد از والدین امروزی در پی راهی برای نهادینه کردن این فرهنگ در کودک خود هستند؟ اساساً ما آشنایی چندانی با فرهنگ مقاومت و شهادت، ضرورت‌ها و پیامدهای آن نداریم و تمام دغدغه ما این است که کودکمان خوب درس بخواند و به مدارج بالای علمی برسد؛ درحالی که اگر می‌خواهیم فردی تربیت کنیم که برای خود و جامعه مفید باشد و روحی بزرگ و سالم داشته باشد علاوه بر درس خواندن و تشویق و تنبیه او باید به مسایل دیگر نیز اهمیت دهیم.

آموزش درست فرهنگ مقاومت و شهادت، به کودک ما می‌آموزد که دشمن کیست در برابر چه کسانی و چه چیزهایی باید مقاومت کرد. ما در این مقاله سعی می‌کنیم نشان دهیم که چگونه می‌توانیم با تربیت کودکان مبتنی بر فرهنگ مقاومت و شهادت، جامعه‌ای داشته باشیم که افراد آن همیشه برای یاری هم‌نوعان و کوشش برای پیشرفت جامعه از یکدیگر سبقت می‌گیرند. همین‌طور

سعی داریم بیان کنیم که چطور می‌توان کودکی را با فرهنگ مقاومت و شهادت آشنا کرد و این دست مفاهیم را با توجه به روح حساس کودک، به صورتی به او آموخت که به سلامت روانی او لطمه ای وارد نشود.

فرهنگ مقاومت و شهادت در تمام جوامع دارای ارزش و جایگاه ویژه‌ای است. در این زمینه مطالب گسترده‌ای به صورت سخنرانی، کتاب، و مقاله وجود دارد که به چند مورد اشاره می‌شود.

نورانی، حسین؛ آسیب شناسی ترویج فرهنگ ایثار و شهادت، ۱۳۷۸؛ به این نتیجه رسیده است که پرهیز از غلو، جعل، بی‌قانونی و هم‌چنین تبلیغ نمودن، آغاز یک ترویج مناسب است و این توفیق زمانی نهادینه می‌شود که معضلات فرهنگی، اقتصادی و سیاسی در جامعه برداشته شود.

بوداقتی، اشرف؛ ایثار و شهادت در سال ۱۳۸۸؛ به این نتیجه رسیده است که ایثارگران باید به عنوان پرچمدار به آیندگان معرفی شوند.

رحیمی، محمود، ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در سال ۱۳۸۵؛ به این نتیجه رسیده است که ترویج صحیح فرهنگ ایثار و شهادت تضمین کننده استقلال و آزادی یک ملت است و توسعه ی آن هر نوع بردگی و اسارت و استثمار را از بین برده و ریشه کن کرده است.

مفهوم شناسی:

معنای فرهنگ در لغت: «فرهنگ» واژه‌ای فارسی و مرکب از دو جزء «فر» و «نگ» است. «فر» به معنای شکوه و عظمت است و اگر به عنوان پیشوند به کار رود به معنای جلو، بالا، پیش و بیرون است و «نگ» از ریشه اوستایی سنگ به معنای کشیدن سنگینی و وقار است. واژه مرکب فرهنگ به معنای بیرون کشیدن، بالا کشیدن و برکشیدن است.

معنای فرهنگ در اصطلاح: اصطلاح فرهنگ دارای معانی و مفاهیم متنوع است و در سیر تاریخی خود معانی مختلفی را به خود گرفته است؛ از جمله، ادب، تربیت، دانش، معرفت، مجموعه آداب و رسوم و آثار علمی و ادبی یک ملت. به‌طور کلی فرهنگ عبارت است از عقیده برداشت و تلقی هر انسانی از واقعیات و حقایق عالم و نیز خلقیات فردی و خلقیات اجتماعی و ملی.^۱

---

۱. صاحبی، مناسبات دین و فرهنگ در جامعه ایران، ج ۱، ص ۶۰

بر اساس اندیشه‌های رهبر انقلاب، فرهنگ به معنای خاص برای یک ملت، عبارت است از ذهنیات، اندیشه‌ها، ایمان‌ها، باورها، سنت‌ها، آداب و ذخیره‌های فکری و ذهنی.^۱

معنای مقاومت در لغت: «مقاومت» در زبان عربی از ریشه «قوم» است که به معنای برپا شد، برپا ایستاد، از جای بلند شد است. این ریشه بر وزن مفاعله به معنای رو در روی دشمن ایستادن، در برابر تهاجم دشمن مقاومت کردن است.^۲

معنای مقاومت در اصطلاح: در اصطلاح قرآنی و فرهنگ آن مقاومت به معنای ایستادگی به حالتی گفته می‌شود که شخص برای انجام کارها و تحقق اموری اقداماتی را انجام می‌دهد که شامل ایجاد مقتضی و از میان بردن مانع و ایستادگی در برابر فشارهاست. علت اینکه چنین حالتی را مقاومت می‌گویند، شباهتی است که میان عمل ایستادن با حالت ایستادگی و مقاومت وجود دارد؛ زیرا وقتی انسان بخواهد به بهترین وجه کاری را انجام بدهد و یا بخواهد از خود در برابر دیگری دفاع نماید یا حرکتی داشته باشد به پا می‌خیزد، می‌ایستد و قیام می‌کند.^۳

معنای شهادت در لغت: واژه «شهادت» در زبان عربی از ریشه لغوی «شهد» است. در لغتنامه «المنجد» شهد مطابق با معنای ذیل آمده است: گواهی، شهادت، گواهی دادن، مرگ در راه خدا، شهادت در راه خدا^۴

راغب اصفهانی نیز در «مفردات الفاظ قرآن»، ذیل واژه شهود و الشهاده چنین آورده است: حاضر بودن و گواه بودن با مشاهده با چشم یا با اندیشه و بصیرت.

معنای شهادت در اصطلاح: در اصطلاح رایج "شهادت" به معنای کشته شدن و قتل در راه خداوند است. در فرهنگ قرآنی از «شهادت» با تعبیر: «قتل فی سبیل الله» (کشته شدن در راه خدا) یاد شده است چنانکه خداوند فرموده است: به آنان که در راه خداوند کشته می‌شوند، مرده نگویید؛ بلکه آنان زنده‌اند، ولی شما نمی‌فهمید.

---

۱. بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار با علما و روحانیون تبریز ۱۳۷۲/۵/۵

۲. لوئیس معلوف، المنجد، ج ۲، باب حرف قاف

۳. راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن کریم، ذیل واژه قوم

۴. لوئیس معلوف، فرهنگ المنجد، ماده "شهد"

۱. عوامل مؤثر در نهادینه کردن فرهنگ شهادت و مقاومت در کودکان

سعادت یا شقاوت هر یک از انسان‌ها در گرو تربیت است. از دیدگاه اسلام تربیت فرزندان و نهادینه کردن فرهنگ مقاومت و شهادت در آنان نه تنها از لحظه تولد مورد توجه است بلکه به زمینه‌های تربیت، شرایط مادر و جنین قبل از تولد و حتی شرایط والدین قبل از انعقاد نطفه نیز توجه خاص شده است. نهادینه کردن فرهنگی صحیح به عواملی مانند عوامل فردی، عوامل اجتماعی و عوامل دینی بستگی دارد که در ادامه هر یک از آنها را به طور مفصل شرح خواهیم داد.

۱_۱. عوامل فردی

۱_۱_۱. ضرورت انتخاب صحیح همسر در امر تربیت

زن و شوهر از ارکان خانواده به شمار می‌روند و خانواده مهم‌ترین نقش را در تربیت فرزند ایفا می‌کند از این رو با توجه به اهمیت همسرگزینی و تاثیر بسیار حساس آن در شکل‌گیری شخصیت فرزند در منابع روایی از قول پیشوایان معصوم علیهم السلام توصیه‌هایی در این باره بیان شده است. از جمله آنها از رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم نقل شده است که فرموده‌اند: «اختاروا لنطفکم فان الخال احد الضجیعین»؛ برای نطفه‌های خود جایگاهی مناسب انتخاب کنید که ویژگی‌های دایی در شکل‌گیری شخصیت فرزند اثرگذار است.^۱

از منظر اسلام اهمیت انتخاب زن از نظر تربیتی بیش از اهمیت انتخاب شوهر است زیرا تأثیر زن در فرزند بیشتر از مرد است. این مطلب را از روایات معصومان علیهم السلام به خوبی می‌توان برداشت کرد؛ چنان‌که پیامبر اکرم صلوات الله علیه در مورد انتخاب زن می‌فرمایند: «تزوجوا فی الحجز الصالح فان العرق دساس»؛ با خانواده صالح ازدواج کنید که رگ و ریشه در فرزند اثر می‌گذارد.^۲ همچنین در روایت دیگری آمده است که شخصی از امام حسن علیه السلام درباره

۱. حرعاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۲۸

۲. متقی، المرشد الی کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، ج ۱۶، ص ۲۹۶

ازدواج دخترش سوال کرد و امام فرمودند: «زوجها من رجل تقى فانه ان احبها اكرمها و ان ابغضها لم يظلمها.»^۱

بنابراین شرایطی که در روایات برای مرد بیان شده به احتمال زیاد به جهت فراهم آوردن آسایش همسر است، اما شرایطی که برای زن بیان شده غالباً بلکه تماماً مربوط به تأثیر آنها بر فرزند است. با توجه به نکات به دست آمده از روایات می‌توان این‌طور نتیجه گرفت که غالباً درباره انتخاب شوهر تنها صفت دیانت، اخلاق و امانت را شرط کرده‌اند و این سه صفت بیشتر در ارتباط با خود همسر است و از عوامل محیطی در تربیت است نه وراثتی. درحالی‌که تأثیری که مادر بر فرزند خود می‌گذارد تأثیری وراثتی است. او با انتقال خصائل و روحیات انسانی خود به کودک به جامعه بشری فرزندی مقاومت و شهادت طلب تحویل می‌دهد؛ چنانکه امیرمؤمنان علی علیه السلام پس از رحلت حضرت فاطمه سلام الله علیها هنگامی که قصد ازدواج کردند به سراغ برادر خود عقیل می‌روند و از او می‌خواهند همسری برای ایشان پیدا کند که زاده شجاعان باشد و فرزندان شجاع و دلیر برایشان بیاورد. عقیل با بررسی در قبائل عرب فاطمه کلابیه را به ایشان پیشنهاد می‌کند و با این ازدواج شیرمردانی چون حضرت ابوالفضل علیه السلام و برادرانش متولد می‌شوند که شجاعت آنان تا ابد بر صفحه تاریخ نقش بسته است.

بنابراین برای نهادینه‌سازی فرهنگ مقاومت و شهادت در کودکان باید از ابتدا در انتخاب همسر خود دقت کافی را داشته باشیم و همسری را انتخاب کنیم که از لحاظ شجاعت و ایثار و گذشت در بالاترین رتبه قرار داشته باشد تا بتواند این صفات و ویژگی‌ها را به فرزند خود منتقل کند و فرزندی مقاوم و شهادت طلب تربیت کند.

۱_۱_۲. زمینه‌های وراثتی قبل از تولد

آدمی در طول حیات خویش طبق خلیات خویش عمل می‌کند و اساس خلق و خوی آدمی در ایام کودکی ساخته می‌شود؛ لذا زندگی انسان‌ها دارای مراحل مختلفی است که شامل مرحله قبل از تولد، هنگام تولد، کودکی، نوجوانی، جوانی و مرحله بزرگسالی می‌شود. در این بین دوره قبل از تولد از حساسیت بسیاری برخوردار است و مانند خشت اول ساختمان خواهد بود که اگر کج نهاده شود ساختمان دچار آسیب می‌شود و اصلاح چنین ساختمانی بسیار سخت خواهد بود. بنابراین

۱. طبرسی، مکارم الاخلاق، ص ۲۱۴

والدین باید از زمانی که تصمیم می‌گیرند که فرزنددار شوند، آگاهی‌های لازم را کسب کنند. ایشان باید آداب خاصی را برای آمیزش رعایت کنند و با ذکر، دعا و درخواست فرزند صالح و شهادت طلب زمینه‌های لازم برای سعادت‌مندی فرزند را فراهم کنند. چنان‌که در کتاب وسائل الشیعه در مورد اوقاتی که عمل آمیزش مطلوب است آمده است که شب سه شنبه برای آمیزش مطلوب است و به فرزند بعد از سعادت اسلام، شهادت روزی او می‌شود. خداوند او را با مشرکین عذاب نمی‌کند. دهانش خوشبو، دلش رحیم و جوانمرد خواهد بود و زبانش از دروغ، غیبت و تهمت پاک می‌ماند.^۱

به نقل از آقای فلسفی در کتاب «کودک از نظر وراثت و تربیت» آنچه از دانشمندان غربی درباره وراثت از پدران و مادران و اجداد دور و نزدیک به دست آمده است چند مطلب روشن می‌شود:

اول آنکه عامل وراثت ذرات کوچکی به نام ژن است که از پدر و مادر و گذشتگان در سلول نسل وجود دارد، به‌طوری‌که رسول اکرم صلوات الله علیه و آله و سلم و ائمه طاهرین علیهم السلام که حقایق را با نور وحی و الهام می‌دیدند به این قانون عظیم خلقت توجه کامل داشتند. بعضی از روایات درباره این راز بزرگ سخن گفته‌اند و کلمه «عرق» را عامل وراثت معرفی کرده‌اند. به عبارت روشن تر همان معنایی را که امروز محافل علمی جهان از کلمه ژن استفاده می‌کنند روایات از کلمه عرق استفاده کرده‌اند و در روایتی از رسول اکرم صلوات الله علیه و آله و سلم آمده که می‌فرمایند: «انظر فی ای شیء تضع ولدک فان العرق دستاس.»^۲ این حدیث در کمال صراحت از قانون وراثت سخن گفته و از عامل وراثت به کلمه عرق تعبیر کرده است. پیامبر در این حدیث به پیروان خود توصیه می‌کنند که ببینید نطفه خودتان را در چه محلی مستقر می‌کنید و از قانون وراثت غافل مباشید تا فرزندان شما وارث صفات ناپسند نشوند. همین‌طور امام علی علیه السلام می‌فرمایند: «حسن الاخلاق برهان کرم الاعراق»؛ سجایای اخلاقی دلیل پاک‌ی وراثت و فضیلت ریشه خانوادگی است.^۳

دوم اینکه دانشمندان امروز قابلیت وراثت را در فرزندان فقط محصول صفات آبیای نزدیک نمی‌دانند و می‌گویند ممکن است فرزند وارث صفات اجداد دوردست و انسانهای اولیه باشد. روایت نیز به وراثت را مخصوص صفات پدران و اجداد نزدیک تا پنج نسل یا ده نسل نمی‌داند بلکه دامنه این

۱. حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۷، باب ۱۹۰

۲. متقی، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، ج ۱۵، ص ۸۵۵

۳. خوانساری، شرح غرر الحکم و درر الکلم، ج ۳، ص ۳۹۲

قابلیت را تا انسان اول یعنی آدم ابوالبشر می‌داند. چنان‌که در حدیثی از امام صادق علیه السلام آمده است: «ان الله تبارک و تعالی اذا اراد ان یخلق خلقا جمع کل سورة بینه و بین آدم ثم خلقه علی سورة احدیهن فلا یقولن احد لولده هذا لا یشبهنی و لا یشبه شیئا من آبائی»؛ تمام صورت‌ها و صفات قابل وراثت پدران و اجداد تا آدم ابوالبشر می‌تواند زمینه ساختمان صورت فرزندی باشد که اینک سلول نسل او در رحم مستقر شده است.^۱

سوم صفاتی که از پدر و مادر به فرزند ارث می‌رسد بسیار است مثل دیوانگی، کودنی، رنگ پوست و غیره. همچنین سجایای اخلاقی و صفات پسندیده یا سیئات اخلاقی پدران و مادران نیز در فرزندان زمینه‌هایی را ایجاد می‌کند. پدران و مادران شجاع و فداکار و خدمتگزار اغلب فرزندان پرمایه و با فضیلت می‌آورند و از خاندان‌های بخیل، زبون، خودخواه و ترسو بیشتر بچه‌هایی پست و فرومایه متولد می‌شوند.^۲

۱_۱_۳. نقش والدین در تربیت فرزند شهادت طلب

در نظام خانواده پس از مسئولیت زن و شوهر نسبت به یکدیگر مهم‌ترین وظیفه آنان در قبال فرزندان است؛ چنانکه در دیدگاه اسلام بر نقش والدین و مسئولیت آنان در مقابل فرزندشان بسیار تاکید شده است به گونه‌ای که برای آنها ارزش عبادت و پاداش برخی رفتارهای دینی در نظر گرفته شده است. بنابراین نقش والدین برای نهادینه کردن فرهنگ مقاومت و شهادت در فرزندشان بعد از تولد بسیار حائز اهمیت است و در سیره معصومان علیهم السلام آداب و سنت‌هایی یافت می‌شود که والدین با عمل کردن به آنها و اقدام به این آداب زمینه‌های مساعد را برای این نهادینه‌سازی فراهم می‌کنند.

برخی از این آداب چنین است: گفتن اذان و اقامه در گوش کودک. این کار از سه جهت می‌تواند آثار طبیعی داشته باشد. نخست تأثیرات جسمی و ایمنی از بیماری‌هایی که ممکن است کودک به آن دچار شود چنانکه از حضرت امام صادق (علیه السلام) منقول است: در گوش راستش اذان بگو و در گوش چپش اقامه بگو پیش از آنکه نامش را ببرند اگر چنین کنی هرگز ترس به او نرسد.^۳

^۱ طبیرسی، مکارم الاخلاق، ص ۱۱۴

^۲ فلسفی، کودک از نظر وراثت و تربیت، ص ۷۰

^۳ مجلسی، حلیة المتقین، ص ۱۴۶

دوم تأثیرات روحی و معنوی که با دوری شیطان برای کودک حاصل می‌شود، همان‌طور که رسول اکرم (صلوات الله علیه و آله و سلم) فرمودند هر کس صاحب فرزندی شد در گوش راستش اذان بگوید و در گوش چپش اقامه بخواند به درستی که این عمل باعث دوری شیطان خواهد شد.^۱

سوم آشنایی با مفاهیم اعتقادی و مذهبی و انس گرفتن با آنها، به همین علت گفتن اذان و اقامه در گوش فرزند باعث می‌شود کودک از همان دوران کودکی با مفاهیم اعتقادی مانند توحید و نبوت آشنا گردد و به تدریج با آموزش دینی و معنوی به کودک زمینه‌های لازم برای سعادت‌مند شدن و شهادت در راه خدا برای او فراهم گردد. تحنیک یا کام برداشتن با تربت امام حسین علیه السلام، این کار به دلیل قرب و منزلتی که آن حضرت نزد خداوند متعال دارند آثار روحی و معنوی بسیاری دارد لذا امام صادق در روایتی کام برداشتن با تربت امام حسین علیه السلام را باعث ایمنی فرزند می‌دانند: «حنکوا اولادکم بتربة الحسین علیه السلام فانه امان»^۲

مستحب است عمل کام برداشتن به دست بزرگان و افراد با ایمان انجام بگیرد که از طرفی نوعی تبرک حاصل شود و از طرف دیگر والدینی که خواهان شهادت در راه خدا و عاقبت به خیری هستند از آن بزرگواران تقاضا کنند که برای کودک شان دعا بفرمایند.

پوشش نوزاد:

رنگ پوشش نوزاد در سیره معصومین مهم دانسته شده است و تأکید شده که حتماً لباس سفید به نوزاد پوشانیده شود.

نام نیک:

یکی از وظایف والدین در قبال فرزندشان انتخاب نام نیکو برای اوست. بهتر است نام هایی که متضمن عبودیت خداوند است برای فرزندان خود انتخاب کنند و نامگذاری فرزندان به نام های اهل بیت (علیهم السلام) نشانه ارادت و اظهار دوستی با آنهاست که همین امر تأثیر بسزایی در هدایت

۱ . کلینی، کافی، ج ۶، ص ۲۴، روایت ۶

۲ . نوری طبرسی، مستدرک الوسائل، ج ۱۵، ص ۱۳۸

آنها در مسیر اهل بیت (علیهم السلام) و شهادت در راه آنان دارد. خداوند متعال می فرماید: «ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله»^۱

نام نیک از چند جهت در انسان تأثیر دارد: نخست آنکه نام هر انسان نماد هویت، شخصیت و فرهنگ است و دیگران نیز متناسب با این فرهنگ با او رفتار خواهند کرد. با توجه به اینکه در هر فرهنگ و ملیتی نامها معنا و مفهوم خاص خودشان را دارند بنابراین با انتخاب نام نیکو برای فرزند به شخصیت او احترام گذاشته‌ایم و احترام دیگران را نسبت به او بر می‌انگیخته‌ایم. نام‌های بد آثار بدی بر فرزندان دارد و ممکن است در دوران جوانی مورد تمسخر قرار بگیرند و از لحاظ روحی و روانی عوارض جبران‌ناپذیر برای آنها داشته باشد.

بنابراین والدین با نام‌گذاری فرزندشان به نامهای نیک باعث می‌شود که فرهنگ خانواده و جامعه روح دینی به خود بگیرد و این روحیه دینی می‌تواند همان نهادینه شدن فرهنگ مقاومت و شهادت در کودک است. همچنین بهتر است مادر در هنگام شیر دادن به کودک نگاه کند و با او حرف بزند و در سخنان خود به ایام شهادت و ولادت ائمه (علیهم السلام) توجه کند و نگران فهم کودک نباشد. مادری که می‌خواهد فرهنگ‌ساز باشد و فرهنگ اهل بیت (علیهم السلام) را به کودک خود منتقل کند، لازم است خود فرهنگ دینی داشته باشد و با فرهنگ دینی کودک را پرورش دهد.

عقیقه کردن برای فرزند که او را از بلا و شیاطین دور می‌کند به نوعی شکرگزاری در برابر نعمتی است که خداوند به آنها عنایت کرده و تراشیدن موی سر نوزاد و صدقه دادن برای او از آداب است که والدین هنگام تولد باید رعایت کنند تا بتوانند به هدفی که انتخاب کرده‌اند و به آن ایمان دارند برسند.

۱_۴. الگوسازی چهره‌های مقاومت

همه انسان‌ها به ویژه کودکان و نوجوانان به الگو نیازمند هستند. همانندسازی فرآیندی است که در طی آن کودک چگونگی رفتار و گفتار والدین را در خود پیاده می‌کند. نظام خانواده در اسلام می‌گوید که کودکان در مرحله اول از پدر و مادر خود الگو می‌گیرند و سپس در دوران مدرسه و بعد از آن از هر شخصی که علاقه آنان را برانگیزد الگوبرداری می‌کنند. توجه و شناخت والدین به اینکه

۱. مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۰۴، ص ۱۳۰، روایت ۱۹، باب ۵

فرزندشان چه کسی را به عنوان الگوی خود انتخاب می‌کند حائز اهمیت است و به همین جهت از ۳ سالگی تا بزرگسالی باید به دنبال الگوی مناسب برای آنها باشند. این الگو می‌تواند خود والدین یا هر شخص دیگری باشند. در قرآن بر پیروی از سرمشق‌های مناسبی مثل حضرت ابراهیم علیه السلام و پیامبر اکرم (صلوات الله علیه و آله و سلم) تأکید شده است. خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «قد كانت لكم اسوة حسنة في ابراهيم...»^۱ «لقد كان لكم في رسول الله اسوة حسنة لمن كان يرجوا الله و اليوم الاخر و ذكر الله كثيرا»^۲

اگر والدین بخواهند رفتاری را به فرزند خود آموزش دهند باید به شکل عملی آن را ارائه کنند. در این‌باره یکی از روش‌های مناسب تربیتی ارائه الگوی مناسب برای فرزندان است. برای نهادینه کردن فرهنگ مقاومت و شهادت در کودکان والدین باید فرزندان خود را با افرادی آشنا کنند که اسوه‌ی مقاومت و ایثار و گذشت هستند و با بیان داستان‌هایی از زندگی آنها و رفتار نمونه آنها در شرایط مختلف زندگی از شادی‌ها مانند ازدواج تا سختی‌ها مانند جنگ و شهادت به طور عملی بر تربیت آنها کار کنند.

فرهنگ مرز و بوم و ادبیات آن، سرشار از اسطوره‌هایی است که روحیه مقاومت در سراسر زندگی شان جریان داشته و آدم‌هایی مهربان و اخلاق‌گرا بوده‌اند. شهادتی که در ۵۰ سال اخیر در کشور داشتیم همگی قابلیت این را دارند که به داستان‌های شبانه برای کودک تبدیل شوند و الگوی خوبی برای نهادینه کردن فرهنگ مقاومت و شهادت در کودکان شوند. همچنین تصویرسازی صحیح از بسیجی‌ها یا افرادی که در روزگار ما ایثارگری می‌کنند و در سوریه به مقاومت در برابر دشمنان مشغول هستند در ذهن کودک بسیار مهم است تا بتواند آنها را الگوی خود قرار دهد.

با وجود آنکه تعداد جانیان بازمانده از دفاع مقدس کم است، اما هنوز کسانی که بتوان به عنوان یک مرجع و الگوی زنده به کودک معرفی شوند و همین ارتباط نزدیک با آنها و آشنایی با افرادی که به خاطر آسایش ما خودشان را تا پای جان به خطر انداخته‌اند، اثرات بسیاری دارد. این روزها خانواده‌های شهدای مدافع حرم در اطرافمان هستند، بهتر است والدین از این رشادت‌ها به کودکشان بگویند و به دیدار خانواده شهدا بروند و بگذارند فرزندانشان با این فضا آشنا شوند. هم

---

۱. متحنه، آیه ۴

۲. احزاب، آیه ۲۱

چنین شایسته است والدین از نشانه‌های مقاومت فاصله نگیرند. مثل بازدید از موزه دفاع مقدس و مناطق جنگی و استفاده از وسایلی که نماد مقاومت هستند مثل سربند، چفیه و...

۲_۱. عوامل اجتماعی

۲_۱_۱. نقش نظام آموزش و پرورش در نهادینه کردن فرهنگ مقاومت و شهادت

فرهنگ ایثار و شهادت ازغنی‌ترین گنجینه‌های فرهنگ اسلامی است که باعث حفظ و حراست از نظام جمهوری اسلامی می‌شود. همچنین تربیت فرزندان در پرتو فرهنگ شهادت‌طلبی می‌تواند قوی‌ترین ابزار در مقابل تهاجم فرهنگی باشد. بنابراین انتقال این فرهنگ به نسل جدید از اهمیت بسیاری برخوردار است.

نخستین راه برای نهادینه کردن مفهوم ایثار در کودکان تعلیم و تربیت است و چه بسا تعلیم و تربیت بعد از خانواده در محیط مدرسه و نظام آموزشی صورت می‌پذیرد. نخستین گام برای آموزش و نهادینه سازی فرهنگ مقاومت و شهادت آشناسازی مخاطب با آن موضوع است. برای این آشناسازی راهکارهایی ارائه می‌شود:

ملموس‌سازی: یک مسئله برای آن که مورد پذیرش یادآموز قرار بگیرد، باید برای او ملموس باشد. باید توجه داشت که در آموزش مسائل مختلف، به سطح دشواری درک آن مسئله توجه ویژه شود. آموزش موضوعی مثل شهادت و تأثیر مثبت آن در زندگی افراد، مسلماً دشوارتر از آموزش عدالت‌طلبی است، زیرا عدالت برای یک فراگیر خردسال، ملموس‌تر است تا شهادت‌طلبی. عقاید و افکار دانش‌آموزان در سنین قبل از تفکر انتزاعی پیرامون مرگ و شهادت نسبتاً محدود است و احتمالاً نمی‌توانند از شنیدن خبر شهادت کسی بفهمند که بر سر او چه آمده است. بر همین اساس، بهتر است که مفاهیم مربوط به شهید و شهادت در پایه اول که احتمالاً دانش آموز به تفکر انتزاعی کامل نرسیده است، کمتر و در پایه‌های دیگر بیشتر ارائه شود.^۱

تجربی‌سازی:

این یک اصل است که یادآموز، مسائلی را که خود بارها در زندگی، به شکل های گوناگون تجربه کرده است، بهتر فرامی‌گیرد. تجربی بودن، یعنی اینکه کودک، مسئله مورد نظر را در میان آشنایان

^۱ . روزنامه کیهان، ۱۳۸۵، شماره: ۱۸۶۷۶

و دوستان خود به نوعی دیده باشد و با پیامدهای وقوع آن رخداد، آشنایی داشته باشد؛ مثلاً در زمینه آموزش شهادت‌طلبی، می‌توان از طریق تجربیات کودکانی بهره گرفت که از طریق یکی از اعضای خانواده یا نزدیکان این مسئله را تجربه کرده‌اند. تجربیات این کودکان، منبع مفیدی است برای تمام کودکانی که اصلاً ذهنیتی از این مسئله ندارند.^۱

آموزش از زبان همسالان:

ابتکار یک مربی آموزشی باید چنین باشد که تلفیقی از روش‌هایی را به کار ببرد که در آن، هر یک از دانش آموزان، برای یکدیگر نقش یک مربی را ایفا کنند. کودکی که خاطرات پدرش را از جبهه های جنگ و نحوه شهادت او برای دوستانش تعریف می کند، ترویج فرهنگ شهادت طلبی را به بهترین نحو انجام داده است. حتی شاید این کار بهتر باشد از معلمی که هر روز برای دانش آموزان، از خاطرات جبهه خود و شهادت دوستانش برای آنان تعریف می کند.^۲

تصویرسازی:

آموزشی که به همراه تصویرسازی انجام شود، پذیرش بهتری خواهد داشت. عموماً ارائه مسائل مهمی، چون شهادت‌طلبی، به صورت تئوری برای فراگیران، دشوار خواهد بود. یک فیلم آموزشی از شجاعت مجاهدانی که در جبهه‌ها علیه دشمنان به پا خاسته و جان خود را در این راه از دست داده‌اند، یا صحنه‌ای که در آن کودکان پا به پای پدران خود در برابر دشمن ایستادگی می‌کنند، یا به شهادت می‌رسند، می‌تواند چنان بر روی بیننده موثر باشد که چندین کلاس درس، نتواند گوشه‌ای از این تاثیر را در اندیشه فراگیران بیافریند. به طور کلی، تصویرسازی در بخش آموزشی ما فقیر است.^۳

تطابق گفتار و کردار:

منظور از این اصطلاح آن است که نباید گفتار و کردار آموزگار با یکدیگر تناقض داشته باشد. آموزگاری که خود نتواند به آنچه می‌گوید عمل کند، نمی‌تواند الگوی مناسبی برای فراگیران خود تلقی شود. در بسیاری از موارد، رفتار معلمان و سایر کادر مدرسه با دانش آموزان، قوانین و مقررات

۱. فرهادیان، مبانی تعلیم و تربیت در قرآن و حدیث، ص ۲۹۶

۲. مصدقی، مجله رشد معلم، ص ۳۸

۳. بکائی، پژوهش ماه کودک و نوجوان، شماره ۶۱، ص ۱۲

ناتوانی در محیط مدرسه، ارزش‌گذاری‌های غیررسمی و نظایر آن، ضمن ایجاد یادگیری‌های غیرمستقیم، تأثیر بسیار شگرفی در شکل‌گیری شخصیتی دانش‌آموزان دارد.^۱

آموزش گام‌به‌گام:

به دانش‌آموزی که نمی‌تواند درک کند چرا به زمان نیاز است تا انسان جان خود را از دست بدهد، نمی‌توان از فواید درک شهادت‌طلبی و ایثار گفت. در وهله نخست، باید برای این دانش‌آموز، بسترسازی مفهومی کرد. بعد از آن باید برای وی جنبه‌های مختلف این مفهوم را ارائه داد. آموزش گام‌به‌گام به ما می‌گوید که به همه فراگیران به مثابه یک کلاس بزرگ نگاه نشود؛ چه بسا که عده‌ای از آنان، برای درک مفهوم شهادت‌طلبی نیاز به آموزش‌های ویژه داشته باشند. بنابراین، باید به توانایی دانش‌آموزان مختلف توجه داشت.^۲

ایجاد جو مناسب آموزشی:

فضاسازی بدان معناست که پذیرش مفهوم شهادت‌طلبی و ایثار برای دانش‌آموز، امری قابل درک باشد و محیط یادگیری برای او باید چنان باشد که از آموزش‌هایی که به وی داده می‌شود، احساس لذت کند. همچنین فراهم کردن زمینه برای اردوی راهیان نور و بازدید دانش‌آموزان از مناطق جنگی، روحیه آنها را با فرهنگ شهادت و مقاومت آشنا می‌کند و آنها با آگاهی یافتن از رشادت‌های شهیدان و سختی‌هایی که آنها برای دفاع از اسلام و کشور خود تحمل کرده‌اند، انگیزه بیشتری برای قدم برداشتن در این راه پیدا می‌کنند. همچنین می‌توان در فواصلی از سال که مقارن است با هفته دفاع مقدس است از دانش‌آموزان تقاضا شود که نمایشگاه دفاع مقدس برپا کنند تا از یک طرف خود آنها شناخت بیشتری از شهیدان و زندگی‌نامه آنها پیدا کنند و از سوی نوعی فرهنگ‌سازی سالم در آنها انجام شود. لذا مدرسه یک برنامه فرهنگی منظم جهت معرفی و تبیین مفهوم ایثار و شهادت به دانش‌آموزان داشته باشد که شامل خواندن وصیت‌نامه شهدا و سیر مطالعاتی زندگی‌نامه آنها باشد.

۲_۲_۱. توجه به ارزش‌های فرهنگ اسلام

۱. محمودی، بررسی نقش تربیتی فرهنگ شهادت‌طلبی، ص ۲۵

۲. غزالی طوسی، میزان العمل، ص ۱۲۹

یکی از وظایف همه مسلمانان، ترویج فرهنگ اسلام و توجه به ارزش‌های آن است. ارزش‌هایی که اسلام ارائه می‌دهد یا مربوط به فرد و زندگی فردی است یا مربوط به جمع و زندگی اجتماعی. در زندگی اجتماعی، ارزش‌هایی وجود دارد که همه باید آنها را نسبت به هم رعایت کنند و در زندگی فردی، رعایت ارزش‌های اسلامی باعث آرامش روحی و جسمی فرد می‌شود. همان‌طور که امام خمینی (رحمة الله علیه) درباره فرهنگ و تربیت چنین می‌فرمایند: قضیه تربیت یک ملت به این است که فرهنگ آن ملت فرهنگ صحیح باشد. شما کوشش کنید که فرهنگ را فرهنگ مستقل اسلامی درست کنید. جوان‌هایی که در این فرهنگ تربیت می‌شوند همان‌هایی هستند که مقدرات کشور در دست آنهاست. اگر اینها درست بار بیایند همه خدمتگذار به مردم و میل به بیت المال و همه اینها در تحت رهبری اسلام تحقق پیدا می‌کند. اگر ما موفق شویم به اینکه فرهنگ ما یک فرهنگ اسلامی بشود مدارس ما یک مدارس اسلامی بشود و آن و افرادی که از آن تحقق پیدا می‌کند و افرادی که تربیت می‌شوند در آن فرهنگ و در آن مدارس انسان هستند.^۱

در دین اسلام گنجینه‌های غنی از فرهنگ و ارزش‌ها وجود دارد که انسان‌ها با تمسک به آن می‌توانند دین و دنیای خود را آباد کنند. ارزش‌هایی که انسان‌ساز است و هریک از آنها به نوبه خود اثرات مثبت و قابل توجهی در زندگی انسان دارند. از میان این ارزش‌ها و فرهنگ‌ها می‌توان عدالت خواهی، ایثار، گذشت، قناعت، نوع‌دوستی و بسیاری از فضایل اخلاقی دیگر را نام برد. ولی بحث ما در مورد فرهنگ مقاومت و شهادت است که اسلام ارزش زیادی برای این فرهنگ قائل است. روایات و احادیث فراوانی در مورد پاداش کسانی که این فرهنگ را در خود نهادینه کرده‌اند و به درجه رفیع شهادت نایل شده‌اند وجود دارد. همان‌طور که امام صادق (علیه السلام) می‌فرمایند: «اغزاً تورثوا ابنائکم مجداً» در جبهه‌های نبرد با دشمن همواره آماده و در راه خدا جهاد نمایید که شرف و افتخار را بعد از خود برای فرزندان‌تان به یادگار خواهید گذاشت.^۲

بنابراین طبق این حدیث در اسلام ارزش فرهنگ شهادت نه تنها باعث سعادت‌مندی خود فرد می‌شود بلکه می‌تواند آن را به نسل بعد خود منتقل کند و زمینه را برای نهادینه‌سازی این فرهنگ انسان‌ساز فراهم کند.

^۱ . بیانات امام رحمة الله علیه به وزیر امور خارجه ترکیه، صحیفه نور، ج ۷، ص ۷۴

^۲ . حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۹

۱_۲_۳. مبارزه با فرهنگ غرب

طلبه یا دانشجویی که دغدغه فرهنگی دارد و برای مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرمی که دشمن به راه انداخته تمام تلاش خود را می کند مطمئناً در دوران کودکی این روحیه در او تقویت شده است که باید با دشمن مبارزه کرد. زیرا فرهنگ مهاجم غربی همه چیز حتی هویت و شخصیت ما را از بین می برد. بنابراین، برای مقابله با دشمن باید نهادینه کردن این فرهنگ را از دوران کودکی شروع کرد تا بتوان نتیجه آن را در دوران بزرگسالی مشاهده کرد. مثلاً از همان زمان خردسالی به خوراک و پوشاک کودک توجه ویژه ای شود و تغذیه سالم و حلالی داشته باشند و از مواد غذایی سالم و غیر تراریخته استفاده کنند. اکثر پوشاکی که از طرف غرب وارد ایران می شود دارای تصاویری از نمادهایی از همجنس گرایی، شیطان پرستی و ترویج فرهنگ غرب هستند و تأثیر بسزایی در خلق و خوی انسان و بعد معنوی او دارد. بنابراین اگر والدین از همان دوران کودکی پوشاکی را برای کودک خود انتخاب کنند که ایرانی اسلامی باشد و جسم او را با مواد غذایی سالم و حلال پرورش دهند از یک طرف با تهاجم فرهنگی غرب مقابله کرده اند و از طرف دیگر این روحیه مبارزه با فرهنگ غرب را در کودک خود نهادینه کرده اند.

اما چه کنیم که فرهنگ غرب نتواند به فرهنگ ما آسیبی وارد کند؟ در جواب این پرسش باید گفت باید قدرت دفاعی فرهنگی خود را آنقدر قوی کنیم که فرهنگ غرب نتواند در آن نفوذ کند. قرآن در این باره بیان شیوایی دارد: «علیکم انفسکم لایضرکم من ضلّ اذا اهدیتم»؛ مراقب خود باشید هنگامی که شما هدایت یافتید، دیگر کسانی که گمراه شده اند به شما ضرری نمی رسانند.^۱ یعنی اگر فرهنگ دینی در شما قوی گردد فرهنگ گمراه و گمراه کننده غرب به شما آسیبی نمی رساند. برای کسب چنین قدرت دفاعی باید از سه راه وارد شد:

راه اول: اعتقادات توحیدی و اخلاق اسلامی را در جامعه تبلیغ کنیم تا شکها را برطرف سازیم و جامعه از لحاظ اعتقادی و عمل دینی قوی شود و در مقابل تهاجم فرهنگی غرب نفوذ ناپذیر گردد. راه دوم: باید با همه عواملی که تعلیم و تربیت اسلامی را متزلزل می سازد و زمینه را برای گرایش به فرهنگ غرب فراهم می کند مقابله کنیم.

---

^۱ . مائده، آیه ۱۰۵

راه سوم: باید با عوامل مستقیم و غیرمستقیم فساد فرهنگی در صورتی که اصلاح نشود برخورد شدید شود. بی‌تردید حوزه و دانشگاه که مرکز پرورش انسان‌های آگاه و تحصیل کرده است در مقابله با این تهاجم فرهنگی غرب نقش موثری را ایفا می‌کند. روحانی باید بتواند دین و فرهنگ دینی را با آگاهی به زمان و زبان تبلیغ کند؛ به تربیت الگویی و اسوه‌ای عنایت داشته باشد و از وجود خود و زندگی خود الگویی مقدس برای فرهنگ اسلام بسازد تا در کنار تبیین حقایق، تاثیر عملی نیز داشته باشد. دانشگاه نیز باید، با استفاده از قدرت و وجهه علمی و دانشگاهی، در پرتو نیروی ایمان و باورهای ماورایی، سنگر تدریس دانش و معرفت فرهنگی غنی اسلام و قرآن باشد و روحیه مقابله با فرهنگ غرب را در تحصیل کرده‌ها افزایش دهد.^۱

بنابراین در صورتی می‌توانیم فرهنگ مقاومت و شهادت را در کودک خود نهادینه کنیم که به صورت اساسی با فرهنگ غرب مقابله کنیم تا دشمن نتواند در زندگی دینی و دنیایی فرزندان اثر سوئی بگذارد.

۱_۳. عوامل دینی

یکی از عوامل مؤثر در نهادینه‌سازی فرهنگ مقاومت و شهادت در کودکان عوامل دینی هستند که شامل آنچه در قرآن و روایات است می‌شوند.

در قرآن کریم آیات زیادی وجود دارد که مربوط به ایثار و شهادت است و برای نهادینه‌کردن این فرهنگ در وجود فرزندان مان باید با استفاده از قرآن و روایات زمینه‌های لازم را فراهم کنیم که به تفصیل هر کدام را توضیح خواهیم داد.

۱_۳_۱. راه‌های نهادینه کردن فرهنگ مقاومت و شهادت از منظر قرآن

در قرآن کریم آیات زیادی وجود دارد که مربوط به فرهنگ ایثار و شهادت است؛ به چند مورد اشاره می‌شود:

---

^۱ مجله فرهنگ کوثر، راه‌های مقابله با تهاجم فرهنگی غرب، شماره ۲۵

۱_ «رَبَّنَا وَ اجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَ ارْنَا مَنَاسِكَنَا وَ تَبَّ عَلَيْنَا انْكَ انْتَ التَّوَابِ الرَّحِيمِ»؛ پروردگارا ما را تسلیم فرمان خود قرار داده و از نسل ما امتی فرمانبردار خود پدید آور و آداب دینی ما را به ما نشان بده و بر ما ببخش که تویی توبه پذیر مهربان.^۱

یکی از عوامل مؤثر در تربیت کودک، پرورش روحیه عبودیت در اوست. والدینی که بتوانند کودک خود را عبد خدا تربیت کنند، باعث می‌شود که او فقط تسلیم خدا باشد و از طاغوت پیروی نکند و جان و مال خود را به خاطر خدا فدا کند. بنابراین، توجه به نسل و فرزندان، یک دورنگری عاقلانه و خداپسندانه است و حاکی از وسعت‌نظر و عشق درونی‌ست و بارها در دعای حضرت ابراهیم آمده است «و من ذریتنا»^۲

۲_ «رَب اجْعَلْنِي مَقِيمَ الصَّلَاةِ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَ تَقَبَّلْ دَعَاءَ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَ لِرَبِّئِي وَ لِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ»؛ پروردگارا! من را برپا دارنده ی نماز قرار ده، و از فرزندان من نیز، پروردگارا! و دعای من را بپذیر. پروردگارا! روزی که حساب برپا می‌شود بر من و پدر و مادرم و بر مومنان ببخشای.^۳

در این آیه حضرت ابراهیم از خداوند هفت درخواست دارد؛ یکی از آنها توجه قلوب و افکار مومنین نسبت به فرزندان و مکتب او و همچنین بهره‌مند شدن ذریه او از ثمرات است.^۴ بنابر آنچه گفته شد مومنین باید نسبت به فرزند خود و به خصوص تربیت، توجه کامل داشته باشند و برای نهادینه سازی فرهنگ شهادت و مقاومت در او از مکاتب اهل بیت (علیهم السلام) کمک بگیرند تا بتوانند ثمره و نتیجه آن را مشاهده کنند.

۳_ «رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ اَزْوَاجِنَا وَ ذُرِّيَّتِنَا قُرَّةَ اَعْيُنٍ وَ اجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ اِمَامًا»؛ پروردگارا! به ما از همسران و فرزندانمان آن ده که مایه ی روشنی چشمان ما باشد، و ما را پیشوای پرخیزگاران گردان.^۵

۱. بقره، آیه ۱۲۸

۲. قرائتی، تفسیر نور، ج ۱، ص ۲۰۴

۳. ابراهیم، آیه ۴۰ و ۴۱

۴. قرائتی، تفسیر نور، جلد ۶، ص ۲۹۹

۵. فرقان، آیه ۷۴

با توجه به آنچه در آیه فوق آمده است، انسان در برابر همه، فرزند و نسل خود متعهد است و باید برای عاقبت نیکوی آنها تلاش و دعا کند. «رینا هب لنا من ازواجنا»^۱

در تربیت علاوه بر علم و تلاش، باید از خدا نیز کمک خواست که روحیه مقاومت و شهادت را در کودکان نهادینه سازد و به او توفیق مقام بلند شهادت را عنایت فرماید.

۴_ «رب اوزعنی ان اشکر نعمتک الّتی انعمت علی و علی والدی و ان اعمل صالحا ترضاه و اصلح لی فی ذریتی انی تبت الیک و انی من المسلمین» پروردگارا! بر دلم بیافکن تا نعمتی را که به من و به پدر و مادرم ارزانی داشته‌ای، سپاس گویم و کار شایسته‌ای انجام دهم که آن را خوش داری، و فرزندانم را برایم شایسته گردان. در حقیقت، من به درگاه تو توبه آوردم و من از فرمان پذیرانم.^۲

در این آیه آمده که انسان با ایمان هنگامی که به ۴۰ سالگی رسید سه چیز را از خدا تقاضا می‌کند: اول اینکه پروردگارا به من توفیق بخش تا شکر نعمتی را که به من و پدر و مادرم ارزانی داشته‌ای به جا آوردم. دوم: به من توفیق بده تا عمل صالح به جا آورم و در سومین تقاضای خود عرض می‌کند: خداوندا! صلاح و درستکاری را در فرزندان و ذریه من تداوم بخش و صلاح و نیکی فرزندان من، چنان باشد که نتایجش عاید من نیز بشود.^۳

۱_۲_۳. راه‌های نهادینه کردن فرهنگ مقاومت و شهادت در کودکان از منظر احادیث

فراهم کردن زمینه رشد و تعالی انسان تعلیم و تربیتی است که باعث به کمال رسیدن بشر می‌شود. آنچه هدف تربیت اسلامی است رسیدن به رستگاری است و از آنجا که یکی از بهترین الگوهای تربیت فرزند شهادت‌طلب اهل بیت علیهم السلام و حضرت علی علیه السلام و حضرت زهرا (سلام الله علیها) است که از نسل آنها نه ستاره درخشان و حضرت حجت در آسمان امامت و ولایت درخشیده‌اند؛ از همین رو با توجه به نهادینه‌سازی فرهنگ شهادت در کودکان به مواردی از احادیث که مرتبط با تربیت فرزند و تقویت شجاعت در اوست می‌پردازیم.

^۱ . قرآنی، تفسیر نور، ج ۸، ص ۲۸۶

^۲ . احقاف، آیه ۱۵

^۳ . مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۲۱، ص ۳۳۰

۱_ پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمودند: «رحم الله من اعان ولده علی بره قال کیف یعینه علی بره قال: یقبل میسوره و یتجاوز عن معسوره و لا یرهقه و لا یخرق به.» خدا رحمت کند کسی را که فرزندش را در نیکی به خود یاری می کند. راوی حدیث پرسید: چگونه فرزند را در نیکی به خود یاری نماید؟ حضرت فرمود: آنچه را که کودک در قوه و توان داشته و انجام داده است از او قبول کند، آنچه انجام آن برای کودک سنگین و طاقت فرساست از او نخواهد، او را به گناه و طغیان وادار نکند، به او دروغ نگوید و در برابر او مرتکب اعمال جاهلانه نشود.^۱

۲_ امام صادق (علیه السلام) فرمودند: «بادروا احداثکم بالحدیث قبل ان یسبقکم الیهم المرجئه» احادیث اسلامی را به نوجوان خود بیاموزید و در انجام وظیفه تربیتی تسریع نمایید، پیش از آنکه مخالفان گمراه بر شما پیشی گیرند و آنان را گمراه سازند.^۲

۳_ امیرالمومنین (علیه السلام) فرمودند: «علموا صبیانکم ما ینفعهم الله به و لا یغلب علیهم المرجئه برائها» به کودکانتان چیزهایی بیاموزید که خداوند با آن چیزها سودشان می‌رساند تا مرجئه با دیدگاهشان بر آنان چیره نشوند.^۳

یکی از مصادیق عاقبت به خیری شهادت در راه خداست. نیکی به والدین زمینه را برای شهادت فرزند فراهم می‌کند. به عبارت دیگر فرزندی که به والدین خود نیکی کند و آنها را از خود راضی نگه دارد اگر خواهان شهادت در راه خدا باشد دعای والدین در این زمینه برای او به هدف استجابت نزدیک‌تر می‌شود. یکی از عوامل سستی در اعتقادات شبهات بسیار گسترده دشمن در فضای رسانه‌ای و مجازیست و آموزش مبنایی و مستدل اعتقادات می‌تواند تا حد زیادی از این امر جلوگیری نماید و کودکان ما را در برابر اینگونه شبهات مسلح گرداند. نهادهای سازی آن در دوران کودکی باعث می‌شود فرزند به هنگام نیاز برای حفظ ارزش های اسلام از جان خود بگذرد.

همچنین در دعای بیست و پنجم صحیفه سجادیه که دعای امام سجاد (علیه السلام) برای فرزندان است آن حضرت می‌فرماید: «اللهم و من علی بقاء ولدی، و باصلاحهم لی، و بامتاعی بهم،

۱. کلینی، الکافی، ج ۶، ص ۵۰

۲. کلینی، الکافی، ج ۶، ص ۴۷

۳. محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ج ۱۳، ص ۵۰۷

الهی امدد لی فی اعمارهم...» بار خدایا! با بقای فرزندانم و با صالح گردانیدن آنان برای من و با بهره مند شدن من از آنان، بر من منت گذار. و آنان را نیکوکار، پارسا، بینا، شنوا، فرمان بردار خود، دوست خیرخواه دوستان خود و دشمن خشمگین همه دشمنانت فرار ده و مرا در تربیت کردن و ادب آموختن و نیکی کردن به آنان، یاری فرما.^۱

۲. راهکارهای ترویج فرهنگ مقاومت و شهادت

برای ترویج و نهادینه کردن فرهنگ مقاومت و شهادت نیاز به شرایط و فضای مناسبی است تا مورد تعامل و شناخت صحیح تمام اقشار مردم از کودکان گرفته تا بزرگسالان و سالمند در سطوح مختلف جامعه قرار گیرد و با اقبال حداکثری روبرو گردد و لذا به کار بستن راهکارها و پیشنهادهایی که به عمده ترین آنها اشاره می شود در ایجاد این فضای مناسب گام بلندی خواهد بود.

الف_ ایجاد ارتباط و تعامل متقابل از سوی سازمان بنیاد شهید و امور ایثارگران با جوانان به ویژه جوانان دانشگاهی و مدرسه‌ای و نیز ایجاد تعامل سازنده با دیگر نهادهای آموزشی و پژوهشی و استفاده از ایده‌های متخصصان و صاحب نظران حوزه دین.

ب_ معرفی شهدا و ایثارگران به عنوان الگوهای راستین به کودکان و نوجوانان؛ به این ترتیب که اگر بخواهیم درباره مصادیق ایثار در رزمندگان و جانبازان کار کنیم و آنان را به کودکان و نوجوانان بشناسانیم باید با ساز و کارهای مناسب از جمله تبلیغات رسانه‌ای، اختصاص بخشی از خطبه‌های نماز جمعه به معرفی آنان، اختصاص بخشی از محتوای متون درسی به ایثارگری‌ها و فداکاری‌های شهدا و غیره، آنان را به نسل جوان معرفی کنیم و با ایجاد یک محیط مناسب برای تماس و معاشرت متقابل، می‌توانیم شاهد شکل‌گیری زنجیره‌ای همگون از گروه‌های مرجع، تاثیرگذار و تاثیرپذیر، در تعامل با یکدیگر به جهت پیوندهای عمیق بین امت و الگوهای راستین باشیم.

ج_ رسانه‌های جمعی: عموماً صدا و سیما به عنوان مهم‌ترین کانال فرهنگ‌ساز، که هدایتگری روند کلی فرهنگ جامعه را به عهده دارد، می‌تواند در احیا، رونق و نهادینه‌سازی هرچه بهتر و بیشتر این فرهنگ متعالی نقش تعیین کننده‌ای ایفا کند. تردیدی نیست که رسانه‌های جمعی، در کنار سایر

---

^۱ . صحیفه سجاده، ص ۱۰۵، دعای ۲۵

عوامل مانند خانواده، محیط‌های آموزشی، کانون‌های مذهبی و سایر بخش‌های جامعه، نقش برجسته‌ای در انتقال فرهنگ و نهادینه‌سازی آن ایفا می‌کنند. فیلم‌ها و سریال‌های تلویزیونی با به کارگیری بازیگران متعهد و مسئولیت‌پذیر و مومن می‌توانند تأثیر عمیقی در وجود کودکان بگذارند. با اجرای تئاتر به عنوان نمایشی زنده در مدارس، با هدف شناساندن مجاهدت‌های ایثارگران و شهداء به شکل عینی و ملموس آنها را به این راه هدایت می‌کند.

د_ گاهی تصور خانواده‌ها از تربیت فرزندانشان مطابق با فرهنگ مقاومت و شهادت، تصویری دور از واقعیت است. آنان گمان می‌کنند که این نوع پرورش فرزندان، مستلزم رعایت هنجارهای بسیاری است که از توان آنها خارج است. از همین رو کم‌تر به آن می‌پردازند. در صورتی که چنین نیست و تنها رعایت اصول سفارش شده در متون دینی و تربیتی اهل بیت و سیره عملی معصومین علیهم السلام و رهنمودهای امام و رهبری عزیز و شهدا و ایثارگران می‌تواند در این مسیر راه گشا باشد.

ه_ فرهنگ مقاومت و شهادت نیز مانند سایر فرهنگ‌ها در طول تاریخ تغییر و تحول می‌یابد. پس باید مواظبت و نگهداری شده و همواره مورد پالایش قرار گیرد تا سنت‌های غلط وارد آن نشود و به کارکردهای آن در بستر زمان توجه گردد.

و_ با توجه به اینکه امروزه یکی از دغدغه‌های اصلی ما در زمینه فرهنگ مقاومت و شهادت به تأثیرپذیری کودکان و نوجوانان از آن مربوط می‌شود، لذا شایسته است در این رابطه توجه ویژه‌ای به نسل جوان بشود و با نیازسنجی و تامین مطالبات به حق آنان و تدوین برنامه‌های جامع، در خصوص آگاهی‌سازی آنان نسبت به هجمه‌های فرهنگی دشمنان اقدام شود. در این خصوص با راه‌اندازی پایگاه‌های اینترنتی، ارتباطی دائمی با این نسل برقرار گردد و به پرسش‌ها و شبهات ذهنی آنها پاسخ داده و توصیه‌های رهبر عزیز در این زمینه عملیاتی شود.^۱

۳. موانع بازدارنده نهادینه‌سازی فرهنگ مقاومت و شهادت در کودکان

اصولاً برای این که در یک جامعه فرهنگ‌سازی خوبی صورت بگیرد باید موانع این فرهنگ‌سازی شناخته شود تا بتوان با برداشتن این موانع راه را برای رسیدن به هدف هموار کرد. از آنجایی که

---

^۱ . محمودی ایوب، بررسی نقش تربیتی فرهنگ شهادت طلبی

یکی از بخش‌های فرهنگ غنی و ناب اسلام، فرهنگ ایثار و شهادت است، شناخت صحیح و کافی درباره ابعاد گوناگون آن و اشاعه آن، در سطح جامعه علاوه بر شرایط و فضای مناسب فردی و اجتماعی نیازمند شناسایی و رفع اصلی‌ترین موانع و عوامل بازدارنده در این ارتباط است. که در این پژوهش به عمده‌ترین آنها اشاره می‌گردد:

الف- عدم شناخت صحیح و کافی نسل‌های جدید از فرهنگ ایثار و شهادت بواسطه ایجاد شکاف بین نسل جوان با نسل شهداء و ایثارگران که منشأ بخشی از مشکلات است؛ همین‌طور عدم پاسخگویی به شبهات فکری ایجاد شده برای نسل جوان در این زمینه.

ب- تهاجم فرهنگی دشمنان خارجی و داخلی در قالب تبلیغات سوء رسانه‌ای و جنگ نرم نسبت به عناصر اصیل فرهنگ اسلامی از جمله فرهنگ ایثار و شهادت و کمرنگ ساختن پیامدهای مثبت آن برای جامعه.

ج- وجود دغدغه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح جامعه و اولویت منافع فردی بر مصالح همگانی که منجر به تضعیف باورهای فرهنگ اسلامی و روحیه ایثار و شهادت‌طلب نزد اقشار مختلف جامعه می‌شود.

د- نبود ارتباط کافی خانواده‌ها با سازمان‌های فرهنگی و مذهبی از جمله، بنیاد شهید و امور ایثارگران و همین‌طور روابط اندک این مراکز با نهادهای علمی و پژوهشی خصوصاً دانشگاه‌ها و بالعکس و کمبود محسوس فعالیت‌های پژوهشی در این حوزه.

ه- ضعف ساختار و محتوای سازمان‌ها و نهادهای مذهبی و فرهنگی مرتبط با امور ایثارگران و شهداء از قبیل ضعف مدیریت، برنامه‌ریزی، کنترل، نظارت، آموزش، تبلیغ و غیره و در همین رابطه وجود موازی‌کاری‌های متعدد که با اتلاف انرژی و منبع مادی و انسانی و نیز وجود بوروکراسی در بین نهادهای مذکور به جهت تسلط برخی از افراد کم‌صلاحیت بر این مراکز که مانع بزرگی بر سر رسیدن به اهداف مورد نظر است.

و- نهادینه شدن برخی رفتارهای غلط و افکار نادرست در اذهان بسیاری از مردم بخاطر عدم تبیین صحیح از فرهنگ ایثار و شهادت و نیز بر خوردهای تند و غلط در این ارتباط که موجب جبهه گیری می‌گردد.

م- برخورد سلبی و غیرتربیتی با جوانان و عدم استفاده از زبان مناسب و ضعف در معرفی الگوهای عملی به آنان و کم توجهی به نقش سازنده آنها به همراه محکم نبودن پایه‌های فکری و عدم درک صحیح از این مقوله‌ها .

ی- و نهایتاً ، عدم توجه به اولویت بندی‌ها، مقتضیات زمانی و عدم شناخت کافی از این موانع و راه های مقابله با آن .

بنابراین پر واضح است تا زمانی که این موانع و چالش‌ها مرتفع نگردند، هرگز نمی‌توان انتظار داشت ایثار و شهادت در جامعه اسلامی بطور کامل و صحیح اشاعه یابد. این نیازمند بینش و تحلیلی جامعه شناختی و الهیاتی^۱ است.

---

^۱. نوید شاهد، راهکار ترویج فرهنگ شهادت، ص ۴۵

نتیجه‌گیری

ما در این مقاله قصد بررسی موضوع مهمی، همچون "راه‌های نهادینه کردن فرهنگ مقاومت و شهادت در کودکان" را داشته‌ایم که در این راستا سعی کرده‌ایم تا با رویکردی دینی و جامعه‌شناختی، به تحلیل مسئله موردنظر بپردازیم. لذا در قالب یک چارچوب مشخص و منسجم پس از تبیین ضرورت و اهداف پژوهش و تشریح مفهوم مقاومت و شهادت و با بررسی مواردی همچون عوامل مؤثر بر نهادینه‌کردن فرهنگ مقاومت و شهادت، موانع این فرهنگ‌سازی، نهایتاً به ارائه راهکارهای عملی برای ترویج این فرهنگ پرداخته‌ایم. سپس به این نتیجه‌گیری کلی رهنمون شدیم که با اتمام جنگ نباید شهدا، ایثارگران و فداکارهای آنان فراموش شود. چرا که نسل جدید با خاطرات آنان روبه‌روست و باید این نسل را با شهدا، ایثارگران و فرهنگی که به آن پایبند بوده‌اند آشنا کنیم و ارزش و اهمیت کار آنها را در جامعه به خوبی روشن سازیم. زیرا اگر کودک بتواند آرمان شهدا و ایثارگران و جانبازان را به خوبی درک کند، از کارکردهای مثبت آن که همانا بهره‌مندی از روحیه شجاعت و مقاومت در برابر فسادها و ناهنجاری‌های جامعه و به تبع آن شکل‌گیری یک شخصیت سالم، مومن و شهادت‌طلب است بهره‌مند می‌شود. تمامی این امور در نهادینه‌شدن فرهنگ مقاومت و شهادت در کودک متجلی است که از آن می‌توان به عنوان دژ محکم برای حفظ دین اسلام استفاده کرد. بنابراین، فرهنگ مقاومت و شهادت فرهنگی است که با آزاداندیشی و نهادینه‌شدن آن در اعماق قلب فراگیران جامعه به خصوص کودکان و نوجوانان، باعث گسترش آزادی فکر و اندیشه می‌شود. هر فرهنگی مکتب‌های دفاعی مخصوص به خود را دارد؛ از جمله فرهنگ شهادت‌طلبی، که از زیر مجموعه‌های فرهنگ دینی است و از بهترین و قوی‌ترین مکتب‌ها در این راستا است. در این میان نظام آموزش و پرورش کشور به عنوان متولی امر تعلیم و تربیت می‌تواند نقش سازنده‌ای در ترویج فرهنگ مقاومت و شهادت در کودکان ایفا کند؛ زیرا بهترین مقطع برای نهادینه‌سازی این فرهنگ اصیل اسلامی، دوره‌ای است که کودکان بیشترین تأثیر را از محیط دریافت می‌کنند. بی‌شک، اگر بتوانیم با راهکارهای اصولی و عملی، فرهنگ غنی مقاومت و شهادت را به فرهنگی جذاب و سازنده تبدیل کنیم که فراگیران در هر مقطعی به آن همچون امری حیاتی و مورد نیاز بنگرند، قطعاً راه دراز مصونیت در برابر تهاجم فرهنگی غرب را به آسانی طی کرده‌ایم. تلاش برای احیای فرهنگ ایثار و شهادت به برنامه‌ریزی بنیادین نیاز دارد و ما

در این مقاله به گوشه‌ای از آن اشاره کرده‌ایم. به امید آنکه با تأسی به فرهنگ غنی مقاومت و شهادت، جامعه اسلامی ما از زیر حمله‌های تبلیغاتی غرب، خود را نجات داده و راه سعادت و عدالت را در مکتب همیشه جاوید اسلام جستجو کند.

فهرست منابع

۱_ قرآن

۲_ صحیفه سجادیه

۳_ یکایی، حسین، **پژوهش ماه کودک و نوجوان**، ماهنامه کودک، شماره ۶۱، ۱۳۸۴ ش.

۴_ حر عاملی، محمد بن الحسن، **وسائل الشیعه**، تهران: انتشارات اسلامیة، چاپ ششم، ۱۳۷۶ ه.ق.

۵_ خوانساری، محمد، **شرح غرر الحکم و درر الکلم**، با مقدمه و تصحیح و تعلیق میر جلال الدین حسینی ارموی، تهران: دانشگاه تهران، چاپ چهارم، ۱۳۷۳ ش.

۶_ راغب اصفهانی، محمد بن حسین، **مفردات الفاظ قرآن**، ترجمه، غلامرضا خسروی حسینی، تهران: انتشارات مرتضوی، ۱۳۶۱ ش.

۷_ صاحبی، محمد جواد، **مناسبات دین و فرهنگ در جامعه ایران**، بی جا: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۴.

۸_ طبرسی، حسن بن فضل، **مکارم الاخلاق**، قم: الشریف الرضی، ۱۳۷۰ ش.

۹_ غزالی طوسی، ابو حامد امام محمد، **میزان العمل**، ترجمه: علی اکبر کسمایی، تهران: انتشارات سروش، ۱۳۷۴ ش.

۱۰_ فراهانی، مجتبی، **تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی (ره)**، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، چاپ اول، ۱۳۷۸ ش.

۱۱_ فرهادیان، رضا، **مبانی تعلیم و تربیت در قرآن واحادیث**، قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، چاپ اول، ۱۳۷۸ ش.

۱۲_ فلسفی، محمد تقی، **کودک از نظر وراثت و تربیت**، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ چهارم، ۱۳۸۳ ش.

- ۱۳_ قرائتی، محسن، **تفسیر نور**، تهران: انتشارات موسسه در راه حق، چاپ یازدهم، ۱۳۸۳ ش.
- ۱۴_ کیهان، روزنامه، شماره ۱۸۶۷۶۰، ۱۳۸۵ ش.
- ۱۵_ کلینی، محمد بن یعقوب، **کافی**، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵ ش.
- ۱۶_ لویس معطوف، **فرهنگ المنجد عربی به فارسی**، مترجم: محمد بندر ریگی، تهران: انتشارات اسلامی چاپ اول ۱۳۸۷ ش.
- ۱۷_ متقی، علی بن حسام الدین، **کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال**، بیروت: موسسه الرساله، ۱۴۰۱ ه.ق.
- ۱۸_ مجلسی، محمد باقر، **بحار الانوار**، ترجمه حسن بن محمد ولی ارومیه ای، قم: انتشارات مسجد مقدس جمکران، ۱۳۸۲ شمسی.
- ۱۹_ -----، **حلیة المتقین**، بقیع: موسسه انتشارات نوای دانش، چاپ یازدهم، ۱۳۸۶.
- ۲۰_ مجله فرهنگی کوثر، راه های مقابله با تهاجم فرهنگی غرب، شماره ۲۵، ۱۳۷۸ ش.
- ۲۱_ محمدی ریشه‌ری، محمد، **حکمت نامه کودک**، مترجم عباس پسندیده، قم: دارالحدیث ۱۳۸۵ ش.
- ۲۲_ محمودی، ایوب، **مقاله بررسی نقش تربیتی فرهنگ شهادت طلبی**، نوید شاهد، ۱۳۸۸ ش.
- ۲۳_ مصدقی، مجتبی، **مجله رشد معلم**، شماره ۱۰۵، ۱۳۷۳ ش.
- ۲۴_ مکارم شیرازی، ناصر، **تفسیر نمونه**، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ اول، ۱۳۷۴.
- ۲۵_ نوری طبرسی، حسین، **مستدرک الوسائل**، قم: مدرسه آل البيت ع، ۱۴۰۸ ه.ق.
- ۲۶_ نوید شاهد، **راهکار ترویج فرهنگ شهادت**، پایگاه اطلاع رسانی فرهنگ ایثار و شهادت.

